

رزم آرا و انگلیسی ها، چند سند نویافته

پژوهشگر: رحیم نیکبخت

چکیده:

در بررسی‌هایی که جهت انجام امور مربوط به همایش بزرگداشت پنجاهمین سالگرد شهادت نواب صفوی و یارانش در میان اسناد متعدد ایشان (بیش از هفت هزار برگ سند) در آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی صورت گرفت چند برگ سند مهم که ترجمه اسناد مربوط به شرکت نفت در ارتباط با رزم آرا به دست آمد. نظر به اهمیت موضوع این اسناد بازنویسی و در معرض استفاده پژوهشگران و محققان تاریخ معاصر قرار می‌گیرد. اسناد بدون هیچ گونه دخل و تصرفی فقط با افزودن معادل شمسی تاریخ‌های میلادی خود به اندازه کافی گویا بوده نیاز به توضیح اضافی ندارند (2).

وزارت دادگستری

یادداشت

جناب آقای شهیدی دادستان شهرستان تهران چهار برگ مستخرجه و ترجمه اسناد مربوط به شرکت سابق نفت را که ارتباط با رزم آرا دارد برحسب قرار بازپرس به پیوست ارسال می‌شود.

[امضا] 31.2.9 [مهر] تاریخ ثبت 31.2.30 8303 شرح فوق را آقای اکرمی رئیس دفتر اداره بازرسی کل کشور و مترجم رسمی به دادرسی به انضمام اوراق پیوست فرستاده‌اند 31.2.9 شهیدی دفتر چهار برگ ترجمه و هفت برگ مستخرجه به زبان انگلیسی به شعبه مربوطه بازرسی ارسال شود 31.2.9 شهیدی دفتر در پرونده مربوطه بایگانی شود [امضا] 31.2.9 ترجمه‌های پیوست اداری است و الصاق تمبر ضرورت ندارد؛ بازپرس شعبه 1 تهران [امضا] (3) [سند شماره 2] [نشان شیر و خورشید]

وزارت دادگستری

مستخرجه از پرونده شماره 56 شرکت سابق نفت راجع به سئوالاتی که سفیر کبیر انگلیس به رزم آرا داده است که از وزارت خارجه خواسته شود سئوالاتی که نخست وزیر راجع به ملی کردن صنعت نفت بهوزارتخانه‌های ایران فرستاده است.

سئوالات اضافی که به او توصیه شده است.

از لحاظ فنی

1- آیا مهندسین معدن‌شناس ایرانی به قدر کفایت هستند که بتوانند موقعیت و محل چاه‌های نفت را ترسیم و نقشه‌برداری نمایند؟ 2- در اثر ملی کردن صنعت نفت قیمت تولید و حجم بازار آن چه خواهد شد؟ 3- چقدر متخصصین ایرانی و خارجی از طرف شرکت نفت ایران و انگلیس استخدام شده‌اند و این نسبت را چگونه می‌توان با شرکت نفت ایران مقایسه نمود.

از لحاظ سیاسی

1- آیا سیاست پسندیده است که از الغاء يك جانبه قرارداد دفاع نمود؟ 2- آیا سیاست پسندیده است که روابط بین ایران و انگلیس را تضعیف یا قطع نمود؟

از لحاظ مالی و اقتصادی

1. چند عائله مستقیماً یا من غیر مستقیم از صنعت نفت اعاشه‌می‌نمایند؟ 2- چه مقدار درآمد می‌بایستی در سال‌های 1949 [1328]،

1329[1950] از قرارداد الحاقی عاید ایران گردد؟ 3- در صورت ملی کردن صنعت نفت با چه مبلغی می‌توان خسارات شرکت نفت را جبران نمود؟ 4- آیا دولت ایران موفق به گرفتن قرضه شده و ربح آن از چه طریق تضمین می‌شود؟ 5- سرمایه که باید صنعت نفت را به کار اندازد از چه منبعی به دست خواهد آمد.

ترجمه مطابق است [امضا] 31.2.7 31.2.30 31.2.30 نمره 8303 صحت امضای آقای اکرمی مترجم رسمی زبان انگلیسی وزارت دادگستری گواهی می‌شود [ناخوانا] اداری است (4) [سند شماره 3] [نشان شیر و خورشید]

وزارت دادگستری

مستخرجه از ثبت وقایع ایام که از روی پرونده شرکت نفت راجع به ملاقات‌ها و مذاکرات است استخراج شد.

یادداشت‌های مربوط به 19[50.9.27 تا 19[50.10.2] [19[50.10.2 تا 1329.7.5] تا 1329.7.10] راجع به ملاقات‌های رزم‌آرا با اعلی‌حضرت برای گرفتن قول جهت انحلال مجلس، پایمان (مستشار نظامی سفارت کبرای انگلیس) به ما اطلاع می‌دهند که نخست‌وزیر از فشار آوردن به اعلی‌حضرت برای دادن قول در این زمینه که می‌تواند آن را به عنوان تهدید در مقابل وکلا به کاربرد هنوز ناامید نشده است.

ترجمه مطابق است [امضا] 31.2.7 13[31.2.7] 31.2.30 نمره 8303 [مهر] صحت امضای آقای اکرمی مترجم رسمی زبان انگلیسی وزارت دادگستری گواهی می‌شود [امضا] اداره دفتر کل وزارت [مهر] اداره دفتر کل وزارت دادگستری اداری است دبیرخانه (5) [سند شماره 4] [نشان شیر و خورشید]

وزارت دادگستری

مستخرجه تلگرافی که از طرف وزارت خارجه انگلیس به سفیر کبیر انگلیس به ایران مخابره و در پرونده شرکت سابق نفت بایگانی است.

به تاریخ پنجم مارس 1951 [1329.12.14] پیرو جلسه که در وزارت امور خارجه در روز جمعه دوم مارس تشکیل و نمایندگان وزارت امور خارجه و وزارت سوخت و نیروی برق و خزانه‌داری و بانک انگلیس در آن حضور داشتند تلگرافی به مضمون زیر خطاب به سفیر کبیر انگلیس در تهران مخابره گردید:

1- اینجانب پیشنهاد شما را که متذکر شده‌اید شخصاً با رزم‌آرا برای حل قضیه نفت مساعدت نمایند تقدیر می‌نمایم ولی هرگونه تصمیمی که اتخاذ و مربوط به قانونی نبودن ملی کردن صنعت نفت نباشد از طرف دولت اعلی‌حضرت پادشاه انگلستان پذیرفته نخواهد شد از جریان امر معلوم است که شما در موضوع شرایط تصمیمی که ممکن است اتخاذ شود رزم‌آرا را تحت تأثیر خود قرار داده‌اید. هیچ گونه امتیازی بین صلاحیت شخصی و رسمی شما گذارده نخواهد شد و حتی باید فرض شود که تصمیمی که اتخاذ می‌شود مورد پشتیبانی دولت اعلی‌حضرت پادشاه انگلستان قرار خواهد گرفت.

2- بنابراین هرگاه هر نوع تصمیمی را به رزم‌آرا توصیه می‌نمایند اینجانب ترجیح می‌دهم که براساس اسناد تلگراف اینجانب باشد (با توجه به قسمت اخیر تلگراف سریند نوشته شده است پیشنهاد باید براساس نصف و نصف باشد) 3- در هر حال شما نباید شاه و رزم‌آرا، را راجع به احساسات دولت اعلی‌حضرت پادشاه انگلستان بی‌خبر بگذارند و مخصوصاً باید غیرقانونی بودن صنعت نفت را تصریح نموده و بار دیگر تأکید نمایند که موضوع شرکت و مساعدت اخیر [ناخوانا] معلوم نشده است. شما باید جداً تأکید نمائید که امیدوارید رزم‌آرا در موقع مذاکره با کمیسیون نفت قولی را که داده گزارش آن را داده‌اید عملی نموده و ترتیباتی بدهید که اظهارات او در جراید را رادیو کاملاً منعکس گردد.

ترجمه مطابق است [امضا] 31.2.9 نمره 31.3.308303 [مهر] صحت امضای آقای اکرمی مترجم رسمی زبان انگلیسی وزارت دادگستری گواهی می‌شود. اداره دفتر کل وزارت [مهر] اداره دفتر کل وزارت دادگستری اداری است. دبیرخانه (6) [سند شماره 5] [نشان شیر و خورشید]

وزارت دادگستری

مستخرجه از گزارش عملیات شرکت نفت [ناخوانا] که به مرکز شرکت در لندن ارسال شده است به تاریخ 51.3.14 [1329.12.23]

وضعیت ایران از لحاظ امتیاز- طرز نزدیک شدن به افکار عمومی در ایران.

1- تماس با اشخاص

الف - با ادارات از لحاظ سیاست امور نماینده کل شرکت تماس خود را با اعضای دولت به حداکثر نزدیک ساخته است. علاوه بر ملاقات‌های اتفاقی با اعلی‌حضرت، مساعی نماینده کل از این حیث موجب گردید که در مدت نخست وزیری رزم‌آرا مرتباً نخست‌وزیر و وزیر دارایی را هر هفته جداگانه ملاقات نموده و با هر یک بحث مفصلی راجع به جریان اوضاع بنماید مثلاً دفاعی که فروهر در تاریخ 26 دسامبر [5 دی ماه 1329] از قرارداد الحاقی (7) نمود نتیجه مستقیم چنین ملاقات‌هایی بوده است. تحت سرپرستی نماینده کل، کارمندان وابسته با او تماس خود را با مأمورین دولت افزوده‌اند.

ضمناً نماینده کل به یک عده [از] اعضاء اداری که برای این منظور انتخاب شده‌اند اجازه داده است برای آشنا ساختن مأمورین مذکور با حقایق در هر فرصتی استفاده نمایند. بالنتیجه اطلاعات زیادی مبنی بر حقایق امور که در دفتر نماینده کل تهیه شده برحسب تقاضا به ادارات دولتی ایران داده شده یا آن که برای آن‌ها فرستاده شده است و آن‌ها هم این اطلاعات را در اسناد دولتی گنجانده‌اند بدیهی است این ترتیب عقیده مقامات مسئول راتحت تأثیر قرار داده است. جواب‌های فروهر به مصدق در دسامبر 1950 [دی ماه 1329] و جواب‌های رزم‌آرا به مصدق در فوریه 1951 [بهمن 1329] و بسیاری از نظریات «متخصصین» که رزم‌آرا در تاریخ سوم مارس [12.12.1329] برای کمیسیون نفت قرائت نمود نمونه‌هایی از این اطلاعات بوده است.

ترجمه مطابق است [امضا] 31.2.7 نمره 31.2.308303 صحت امضای آقای اکرمی مترجم رسمی زبان انگلیسی وزارت دادگستری گواهی می‌شود اداره دفتر کل وزارت [امضا] [مهر] اداره دفتر کل وزارت اداری است دادگستری دبیرخانه (8)

منبع:

کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران

(1) مشاور علمی معاونت پژوهشی مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

(2) برای اطلاع بیشتر در این مورد رک به: روح‌الله حسینیان، بیست سال تکاپوی اسلام شیعی در ایران (1320-1340)، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، چاپ دوم، 1384. (3) آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی پرونده شماره بازیابی 639 سند شماره 46 متن انگلیسی گزارش‌ها در همان پرونده سندهای شماره 51 الی 57 وجود دارد.

(4) همان، سند شماره 47.

(5) همان، سند شماره 49.

(6) همان، سند شماره 48.

(7) رک به: حسینیان، پیشین، صص 99-100.

(8) همان، سند شماره 50.